

Baba Basra Sources 28

יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

(קו) אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות. אי בעי תימא סברא ואי בעי תימא קרא. אי בעי תימא סברא האי קא מיבזי והאי לא מיבזי. כלומר ערום קא מיבזי דדבר הנראה לכל הוא ואי אמרינן בודקין אחריו שמא יש לו ואינו רוצה להתכסות, דילמא לית ליה מידי ואדהכי והכי קאי מיבזי. אבל רעב לא קא מיבזי דלאו דבר הנראה לכל הוא, ונהי דלמזוני שעתא כיון דחיישינן דילמא אדהכי והכי מסתכן לא בדקינן בתריה אבל למתנה מרובה בדקינן. ואי בעי תימא קרא הכא גבי מזונות כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס כתיב ולא משום דכתיב בשי"ן דמשמע עד שיתפרש לך הדבר ויתבאר שהוא רעב. (ואין לומר) דעל כרחין האי קרא בכלולה נוסחי דייקי בסמ"ך כתיב, ואם כן מאי סיעתיה דרב הונא מינה אדרבה תהוי תיובתיה דמדכולי האי לישנא בקראי בעלמא בשי"ן כתיב דכתיב (ירמיה פט"ז ז') ולא יפרשו להם על אבל לנחמו על מת וכתוב (איכה פ"א י"ז) פרוס ציון בידיה כולה בשי"ן והכא שני קרא ואיכתיב בסמ"ך שמע מינה דלא ליבעי פירושה הוא. אלא רב הונא הכי קא דייק מדכתיב פרוס דמשמע פרוסה מועטת ולא כתיב הלא נתון לרעב לחמך דמשמע מתנה מרובה כדכתיב די מחסורו אשר יחסר לו ש"מ דבצריך בדיקה הכתוב מדבר דמספיקא לא יהיבין ליה אלא פרוסה דמתזן בה לפי שעה עד דבדקינן בתריה. וקסבר רב הונא קרא דנביאי בתרי גווי רעב קא מיירי חד דצריך בדיקה דכתיב פרוס לרעב לחמך כדאמרן וחד כשאין צריך בדיקה דכתיב ביה (ישעיה פנ"ח י') ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע דמשמע מתנה מרובה דשבעה בה נפשיה.

ורב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות. אי בעי תימא סברא ואי בעי תימא קרא. אי בעי תימא סברא האי קא מצטער והאי לא קא מצטער. כלומר רעב היכא דמיפנק אף על גב דיהבי ליה נהמא כל צרכיה כל כמה דלא יהבת ליה ליפתן לפום אתפנקותיה לא אזיל צעריה ואילו ערום היכא דמכסי כסותא דמגינא עליה מצנה אף על גב דלא מיכסי כדחזי ליה, נהי דבזיון אית ליה צערא בגופיה מיהא לית ליה. אי נמי מיירי כגון דמיכסי כולה כסותא דצריך ולא לביש גלימא ולא מכסי סדינא, דבזיון אית ליה צערא דגופיה לית ליה. ואי בעי תימא קרא הכא גבי מזונות כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס והב ליה לאלתר. והאי דכתיב פרוס ולא כתיב נתון בעני המחזר על הפתחים קאי מיירי דאין נזקקין לו אלא למתנה מועטת וכי כתיב ונפש נענה תשביע בצנוע דכתיב ביה די מחסורו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. וגבי מזוני נמי יהיבין ליה לפום מאי דמיפנק כדמיברר בכתובות (דף ס"ז ע"ב) ודייק רב יהודה מדכתיב הלא פרוס לרעב ולא כתיב כי תראה רעב ופרשת לו לחמך כדכתיב גבי ערום ש"מ לא בעי ראייה ודיקא נמי מדכוליה לישנא כתיב בשי"ן והכא כתיב בסמ"ך ש"מ להכי שני ביה דלא לשתמע מיניה דבעי פירוש, והכא גבי ערום כתיב כי תראה ערום וכסיתו עד שיראה לך בבירור שהוא צריך לכך. תניא כותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין אחריו. וכן הלכתא ודוקא היכא דמיכסי כסותא דמגנא עליה מצערא דגופיה, אבל היכא דלא מיכסי כסותא דמגנא עליה מצערא דגופיה אין בודקין אחריו וכל שכן היכא [דאיכא] תרתי.

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף ו עמוד א

ת"ר: סלע זו לצדקה, עד שלא באתה ליד גבאי - מותר לשנותה, משבאתה ליד גבאי - אסור לשנותהיני? והא רבי ינאי יזיף ופרע! שאני רבי ינאי, דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשי ומייתי להו. ת"ר: ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת - אסור לשנותה. סבר רבי חייא בר אבא למימר: לא שנא לדבר הרשות ולא שנא לדבר מצוה; אמר ליה רב אמי, הכי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מותר לשנותה, מדאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: עובד כוכבים שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת, עד שלא נשתקע שם בעליה - אסור לשנותה, משנשתקע שם בעליה - מותר לשנותה, למאי? אילימא לדבר הרשות, מאי איריא עובד כוכבים? אפילו ישראל נמי! אלא לדבר מצוה, וטעמא דעובד כוכבים הוא דפעי, אבל ישראל דלא פעי שפיר

תוספות מסכת ערכין דף ו עמוד א

משבאת ליד גבאי אסור לשנותה - ודוקא יחיד אבל בני העיר רשאינן כדמשמע בבבא בתרא (דף ח:): ורשאינן בני עיר לעשות תמחוי קופה וקופה תמחוי ולשנותה לכל מה שירצו ודוקא לדבר מצוה כדאמרין בשילהי שמעתא (ע"ב) גבי ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת והא דאמר בהשוכר האומנין (ב"מ דף עח:): מגבת פורים לפורים ומגבת אותה העיר העיר דוקא ומחוץ לעיר אסור לשנותה (אבל לצורכי העיר מותרין) בגבאי מיירי ובהאי טעמא יש ליישב דאמר' בריש שור שנגח (ב"ק דף לו:): (חנן בישא) [ההוא גברא] דתקע (לההוא גברא) [לחבריה דא"ל] הב ליה פלגא דזוזא אמר הואיל ופלגא דזוזא הוא לא בעינא ניתביה לעניים הדר אמר איזיל ואברי ביה נפשאי אמר [ליה] רב יוסף כבר זכו בה עניים ויש לתמוה היאך היה יכול לחזור בו אפי' לא זכו בה עניים והאמרן בפ"ק דר"ה (דף ו.) בפ"ך זו צדקה אלא י"ל שהיה רוצה

ללוותה ולשנותה ולפורעה לאחר זמן וקא"ל רב יוסף שבאת לידו והוא גבאי ואסור לשנותה א"נ י"ל שהיה סבור דאפי' צדקה ליתא הואיל ולא תפסי בה וקמ"ל רב יוסף דזכו בה עניים כמו מעמד שלשתם.

ר"י מיגאש מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה. שאם גבו לקופה והותירה ולא הספיק להם התמחוי שגבו רשאי לקנות ממותר הקופה מה שצריך לתמחוי וכן נמי אם גבו לתמחוי והותיר והקופה שגבו אינה מספקת מוכרין מותר התמחוי ולוקחין מה שצריך לקופה. ודוקא מקופה לתמחוי ומתמחוי לקופה שהכל צורך עניים אבל אם רצו לשנותם לדברים אחרים שאינן מצרכי עניים אסור דגזל עניים הוא והיינו דתנן במסכת שקלים מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים ואמרינן נמי (לקמן בסמוך) עביד חד כיסא ואתני ושמעינן מינה טעמא דאתני הא לא אתני לא אפילו מעניי העיר לעניי עולם וכיון דאביי ריש מתא הוה אם כן הוא דאפילו לדברים אחרים שאינן צרכי עניים יכולין לשנותן כ"ש דהוה יכיל לשנות לעניי עולם בלא תנאי אלא לאו שמע מינה דהא דקתני ולשנותן לכל מה שירצו לצורך עניים הוא אבל שלא לצורך עניים אין להם לשנותן כלל ואפילו היתה הצדקה שפסקו עליהם בני העיר וכ"ש אם היא צדקה שפסק אותה יחיד שאפילו למי שטועה ומפרש ולשנותן לכל מה שירצו אפילו לדבר שאינו צורך ה"מ במה שפסקו בני העיר עצמן אבל במה שפסקו אחרים א"נ יחיד אין להם בה רשות כלל לשנותן. ואפילו היתה צדקה זו שפסק זה היחיד דבר שנשתקע ממנו שם בעלים כגון שהקדיש קרקע לעניים ונשתקע ממנו שם בעליו אין להם רשות לבני העיר לשנותן לדבר שאינו צורך עניים כלל וההיא דאמרינן (ברייטא פ"ק דערכין דף ו' ע"ב) ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת דקיימא לן דאפילו היכא דלא נשתקע שם בעלים ממנו מותר לשנותה לדבר מצוה אבל לא לדבר הרשות שאני התם דעיקר ההקדש לבית הכנסת הוא ובית הכנסת צורך בני העיר וברשות דידהו רמיא תדע שהרי יש להן רשות למכרה ואפילו למשתי בה שכרא אבל מה שנקדש מעיקרו לעניים או לבני העיר אין בהם שום רשות כלל למכרו או לשנותו לדבר אחר ואף על גב דהנך עניי רמו עלייהו כי רמו עלייהו במאי דחסר להו אבל במאי דלא חסר להו לא רמו עלייהו. ועוד דבהווא ניחא להו לעניים דממונא דידהו הוא ולא צריך גבייה הילכך אם מכרו אותו בני העיר או שינוהו לדבר שאינו צורך עניים גזל עניים הוא ואסור ואותה מכירה או אותה שינוי מבוטלת ושנוי מבוטל הוא וחוזר.

יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

(צ) ת"ר קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה נגבית בשנים שאין עושין שררות על הצבור בפחות משנים. ומתחלקת בשלשה מפני שהיא כדיני ממונות. תמחוי נגבה בשלשה ומתחלק בשלשה מפני שגיבוי וחילוקו שוה. תמחוי נגבה בכל יום קופה מערב שבת לערב שבת. תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר. ורשאי בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותן לכל מה שירצו. ורשאי בני העיר להתנות על השערים ועל המדות ועל שכירות הפועלים ולהסיע על קיצותם.

איזה הוא תמחוי ואיזה הוא קופה תמחוי שכל אחד ואחד נותן בו מתבשילו בכל יום והוא מתחלק לעניי עולם. ומסתברא דכי היכי דגאבו מתבשיליהם הכי נמי גאבו פיתא וחמרא וכולהו מיקרו תמחוי. אבל קופה לא גאבו בה אלא זוזי והוא הדין לחיטי ושערי ומאי דדמי להו והוא מתחלק לעניי העיר. מפני מה קופה נגבית בשנים ותמחוי נגבית בשלשה, לפי שקופה לעניי העיר היא וב"ד יכולין לחשב כמה הן עניי העיר וכמה הן צריכין בכל שבת ושבת הן חסר הן יתר ופוסקין על כל אחד ואחד מבני העיר לתת כפי הראוי לו, וכיון שדבר קצוב הוא על כל אחד ואחד אינו צריך שלשה לגיבוי. אבל צריך שלשה לחילוקו, מפני שהוא כדיני ממונות שפעמים שזה צריך יתר מזה וצריך ב"ד לחלק ביניהן וליתן לכל אחד ואחד (מפני) [כפי] הראוי לו. אבל תמחוי לעניי עולם הוא ואינן יכולין לפסוק על הצבור ממון קצוב שהרי אין קצבה לעניי עולם הבאים. וכשם שאין חילוקו דבר קצוב אלא לפי צורך השעה הוא מתחלק וצריכין לתת לכל אחד ואחד כראוי לו, כך צריכין לגבות מכל אחד ואחד כראוי לו לפי צורך השעה ונמצא גיבוי וחילוקו שוה שכשם שחילוקו כדיני ממונות ולפיכך צריך שלשה [כך גיבוי צריך שלשה].

והא דקתני סופא ורשאי בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה לא שיחזירו קופה לעניי עולם ותמחוי לעניי העיר תדיר, אלא לפי צורך השעה כגון שהותיר לזה וחסר מזה שאם גבו קופה והותירה לבני העיר וגבו תמחוי לעניי עולם ולא הספיק להן. אי נמי איפכא רשאי למלאות את החסר ביתר ולמלאות חסרון עניי עולם ממותר הקופה או למלאות חסרון בני העיר ממותר התמחוי ואפילו לקנות להן כסות ומדור וכיוצא בהן.

והא דקתני סופא ולשנותן לכל מה שירצו לצורך עניים הוא והא קמ"ל דלא תימא קופה ותמחוי הוא דמשנינן להו להדדי דתרוייהו לשם מזונות הוא דאיגבו ומה לי עניי העיר ומה לי לעניי עולם, אבל לכסות מדור ומטה ומצע וכיוצא בהן דלאו צורך מזונות הוא אימא לא קמ"ל דרשאי לשנות לכל מה שירצו משאר צרכי העניים, אבל לדברים שאינן לצורך עניים לית להו רשותא כלל מפני גזל עניים, דבהדיא תנן בשקלים (פ"ב מ"ה) מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים מותר שבוי לאותו שבוי וכיון דמותר עניים לעניים היכי שרו להו לשנויה למידי אחרינא אטו משום דעניי נינהו שרי למגזלינהו

אלא ודאי ש"מ דלא מיבעיא יחיד שנתן צדקה לשם עניים שאין לבני העיר רשות בה לשנותה לדבר אחר כלל, אלא אפילו היתה צדקה זו צדקה שפסקו אותה בני העיר עצמן לשם עניים אין רשאי לשנותה לדבר אחר שאינו לצורך עניים.

וכי תימא ומאי שנא מההיא דאמרין בתחילת ערוכין (דף ו' ע"ב) אמר רב ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה ואסיקנא והני מילי עד שלא נשתקע שם בעליה הימנה, אבל לאחר שנשתקע שם בעליה אפילו לדבר הרשות מותר לשנותה וגבי בית הכנסת גופה קאמרין (מגילה דף כ"ו ע"א) דמצו לזבונה אפילו למשתא ביה שכרא. שאני התם דעיקר ההוא הקדש לצורך בני העיר אחד עשירים ואחד עניים ואמטול הכי אית להו רשותא לשנויה לכל מידי דהוי צורך בני העיר אבל צדקה צורך עניים בלחוד היא ואם כן היכי מצו בני מאתא מפקעי ליה לממונא דעניי מינייהו. תדע דאפילו גבי בית הכנסת נמי היכא דבעי ב"ד לזבוני לצורך נפשייהו בלחוד שלא לצורך הצבור מי יכלי לזבוני, אטו משום דבי דינא נינהו אכלי ממונא דצבורא, אלא ודאי ש"מ לית להו לזבונה אלא לצורך בני העיר וכי היכי דמידי דהוי עיקר הקדשיה לצורך בני העיר לא מצו לשנויי למידי דלאו צורך בני העיר, הם הכי נמי מידי דהוי עיקר הקדשיה לעניים לא מצו בני מאתא לשנויה למידי דלאו צורך עניים. ואפילו בעניי דרמו עלייהו, נהי דרמו עלייהו למיתב להו מאי דחסר להו אבל למשקליה לממונייהו דעניי מינייהו. לא רמו עלייהו. הילכך אף על גב דזבונה בני העיר להקדישא דעניים אי נמי שניה למידי אחרינא דלאו לצורך עניים מכירתן בטלה ושנוין בטל. ואפילו לצורך עניים נמי דוקא בני העיר אי נמי יחיד בדורו דקאי כנגד כוליה צבורא, אבל גבאי צדקה ואפילו פרנס הממונה על הצבור ואיכא גברא רבה במאתיה דלא גרע מיניה ובעי לאימלוכי ביה, לית ליה רשותא לשנויה לההוא מידי אפילו לצורך עניי אלא היכא דאתני מעיקרא במעמד אנשי העיר. כדבעין למימר קמן (אות קא).

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק א סימן כט

כט אמר רב אסי אמר רבי יוחנן הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי אבל מרבנן לא רבנן לא צריכי נטירותא. אמר רב פפא לשורא ולפרשא ולטורזינא אפילו מיתמי. כללא דמלתא כל מלתא דאית להו נטירותא ליתמי רמינ עלייהו. כתב ה"ר יוסף כל מלתא דאית להו נטירותא ליתמי כגון מיני פורעניות. אבל ארנוניות לא רמינ איתמי ויראה לי דכל מיני מסים מידי דנטירותא נינהו כי הם השומרים אותנו בין העכומ"ז. כי מה תועלת יש לקצת עכומ"ז בנו לשומרנו ולהושיב אותנו ביניהם אלא בשביל הנאה שניאותין מאת ישראל לגבות מהן מסין וארנונות. רבא רמא צדקה איתמי. א"ל אביי והא אמר רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומין אפי' לפדיון שבויים. א"ל אנא לאחשובינהו קעבידנא. [דף ח ע"ב] ת"ר קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה נגבית בשנים¹ שאין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים. ומתחלקת בשלשה מפני שהוא כדיני ממונות תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה מפני שגיבוי וחלוקו שוה² והקופה דבר קצוב הוא על כל אחד ואחד ואין הגבאין לא מוסיפין ולא גורעין לכך נגבית בשנים. אבל תמחוי אין דבר קצוב אלא לפי צורך השעה הוא נגבה לעניי עולם וצריכין לקצוב על כל אחד ואחד כפי הראוי לו ונמצא שהוא כדיני ממונות לפיכך צריך שלשה. תמחוי נגבת בכל יום. קופה מערב שבת לע"ש. תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר. ורשאי בני העיר לעשות תמחוי קופה וקופה תמחוי ולשנותן לכל מה שירצו ורשאי בני העיר להתנות על השערים ועל המדות ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצתן. פי' ר"ת ולשנותן לכל מה שירצו אפי' לדבר הרשות והתיר ליתן מעות הקופה לשומרי העיר לפי שעל דעת בני העיר נותנין אותה. ויש להביא ראיה לדבריו מהא דגרסינן (בערכין דף ו' ב) ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה. סבר רב חייא בר רבין למימר ל"ש לדבר הרשות ול"ש לדבר מצוה. א"ר אמי הכי אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה. והני מילי עד שלא נשתקע שם בעליה ממנו^[א] אבל נשתקע שם בעליה ממנו אפי' לדבר הרשות מותר לשנותה והטעם לפי שהמתנדב להביא ליד צבור על דעת הצבור הוא מתנדבו. והא דאמר' בערכין האומר סלע זו לצדקה עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד גבאי אסור לשנותה. ה"מ גבאי אבל צבור יכולין לשנות וגבאי נמי דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה. כדאמר בערכין דקאמר התם שעזרק טייעא אנדיב שרגא ושנייה חזנא איקפד רחבה משום דעכומ"ז מיפעא פעי. משמע דבישראל כי האי שרגא וכי האי גוונא שרי. אלמא אף על גב דבא ליד גבאי מותר לשנותה לדבר מצוה. ואין לומר דשאני מילי דבי כנישתא דשל צבור נינהו וצבור מותרין לשנות אפילו לדבר הרשות דהכא חזנא הוא דשנייה דהיינו גבאי ולא צבור. ותימה כיון שמפרש משבאת ליד גבאי אסור לשנותה היינו דבר הרשות א"כ היכי מצי למימר עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה לדבר הרשות הא אמרי' (ר"ה דף ו' א) בפ"ך זו צדקה ואי אפשר לחזור בו. וי"ל דה"ק עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה פירוש ללוות ע"מ לפרוע. משבאת ליד גבאי אסור ללוותה לדבר הרשות אפילו לחזור ולפרוע. אבל לשנותה לדבר מצוה מותר אפי' לא יפרענה עוד. וכן מוכח בערכין דקאמר התם יזיף ופרע. וה"ר יוסף הלוי ז"ל כתב דהא דקאמר ולשנותן לכל מה שירצו דוקא לדבר שהוא צורך עניים כגון כסות ובית לינה וקבורה אף על פי דקופה ותמחוי מזון הן יכולין לשנותן לדברים אחרים ובלבד שהוא לצורך עניים אבל לדברים שאין צורך עניים אין להם רשות לשנותן דהוה ליה כגוזל עניים והביא ראיה מהא דתנן במס' שקלים (פ"ב מ"ה) מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים מותר עני לאותו עני מותר שבוי לאותו שבוי. וההיא דישראל שהתנדב מנורה או נר שאני התם דכל המתנדב לצורך

בהכ"נ על דעת הצבור מתנדב דבהכ"נ עצמו יכולין למוכרו ואפי' למישתי ביה שכרא' וציפי דבי כנישתא² שינו אותן מבהכ"נ לבית המדרש. ונ"ל דאין ראייה ממה שהביא מההיא דשקלים דהתם לא איירי במעות של קופה אלא ע"י מקרה שהוצרכו לגבות מעות לצורך עניים כגון מלבושים או שבאו שם עניים הרבה³ דומיא דשבויים ובהא הוא דאמר דמה שהגבו לשמם לא ישנוה ליתנו לעניים אחרים.⁴ אבל בני העיר שעשו קופה בסתם לדעתם עשאוה. ולשנותן לכל מה שירצו ולכשיצטרכו מעות לעניי עירם יגבו פעם אחרת. כן משמע לישנא דלכל מה שירצו. דאי לאשמועי' דלצורך עניים דוקא יכולין לשנותה כיון דאשמועי' כבר דיכולין לשנות תמחוי שהוא לעניי עולם ליתנן לעניי העיר וקופה שהיא לעניי העיר ליתנו לעניי עולם ואין בו משום גזל שנותן מה שנגבא לעניי זה לעניי אחר כ"ש מה שנגבא לאותן עניים שיכול לשנותן ממעשה למעשה. וגרסינן בירושלמי דשקלים מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים ואין ממחין ביד הפרנסים. כלומר אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות אין ממחין בידן על כן נראה דברי ר"ת:

תוספות מסכת ערכין דף ו עמוד ב

אילימא לדבר הרשות מאי איריא עובד כוכבים אפילו ישראל נמי - הכי נמי מצי למימר מאי איריא לא נשתקע שם בעליה אפי' נשתקע נמי.

חדושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

ולשנותן לכל מה שירצו. פירש רב יוסף הלוי אבן מגש ז"ל דוקא לצרכי עניים כגון מדור וכסות ופרנסת לינה אבל לשאר צרכיהם ואפילו לדבר מצוה לא, והא דאמרין לקמן מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנשתא, הכי גרסינן אציפי דבי כנשתא בבי מדרשא וכן בהלכות רבינו ז"ל, וממעות המזומנות לצרכי אנשי העיר ובית הכנסת לקחום ואף על פי כן לא היה רוצה לשנותן כלל, כיון ששמע שרשאים לשנותה בענין שלה הוה יתיב, דצורך אנשי העיר נמי הוא ולא בעי לאתנויי ולאימלוכי בהו דהני ודאי אדעתא דידיה לקחום, אי נמי שלו היו שלקחום הוא שישב בהן בבית הכנסת ועכשיו רוצה לישב בהן בבית המדרש שלו, אבל לרש"י ז"ל שמפרש שממעות הקופה לקחום ש"מ שרשאין לשנותה לדבר שאינו צורך עניים, וקשיא לי דהא צדקה משבאת ליד גבאי אינו רשאי לשנותה לא הנודר ולא הגבאי ואף על פי שמשלם לאחר זמן כדאיתא בפ' קמא דערכין (ו' א'), וזו קשה לדברי רש"י ז"ל, ומכל מקום יש לפרש לישנא דגמרא כפשטיה לשנותן לכל דבר ולומר דאע"פ שאין היחיד רשאי לשנותה, בני העיר רשאים לשנותה ומשלימין לאחר זמן לעניים, ולשנותן לכל מה שירצו הכי משמע לשנות כרצונם ולשלם, כי ההיא דפרק קמא דערכין, וטעמא דמילתא דכיון דכל בני העיר ושבועה טובים נסכמים לשנותה אין פשיעה מצויה בהן כיחיד, ותניא במסכת מגילה בתוספתא הפוסק צדקה עד שלא זכו בה הפרנסין רשאי לשנותה לדבר אחר, משזכו בה הפרנסין אין רשאי לשנותה לדבר אחר אלא מדעתן, ואפשר דהכא נמי מדעת הגבאין משנין אותה אפילו לדבר שאינו צורך עניים.

חדושי הר"ן מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותן לכל מה שירצו - פי' הר' יהוסף הלוי ז"ל דלאו דוקא לכל מה שירצו, אלא דוקא לדבר שהוא מצרכי עניים, כגון מדור וכסות ופרנסת לינה, אבל לשאר דברים שאינן צורך אפי' הן צרכי מצוה אין רשאים לשנותה, דכל שגבו לעניים כבר זכו בו, ולא כל כמיניהו לשנותו לדבר אחר, וכדתנן במס' שקלים ומיית' לה בסנהדרין פ' נגמר הדין, מותר עניים לעניים, ומותר שבויים לשבויים, מותר שבוי לאותו שבוי, מותר המתים למתים, מותר המת ליורשיו, ולפי זה הא דאמ' אביי לקמן מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעה להא דתניא ורשאין בני העיר לעשו' קופה תמחוי ותמחוי קופה הוה יתיב, הנהו ציפי לאו ממעות קופה של צדקה לקחום, דאי הכי בתר דשמעה היכי יתיב, דהא לדבר שאינו צורך עניים אינן רשאים לשנות וכדכתיבנא, אלא בני העיר לקחום לצורך בית הכנסת ואח"כ העמידום בפני בית המדרש, ומקמיה דשמעה להך בריתא לא הוה יתיב, מפני שהיה סבור שאין בני העיר רשאים לשנות מדבר לדבר כלל, אבל מכיון דשמעה הוה יתיב, דכיון דלצורך בני העיר נלקחו למיתב בבי מדרשא נמי צורך אנשי העיר הוא, ואיכא נוסחי דגרסי הכי בהדיא לא הוה יתיב בסיפי דבי כנישתא בבי מדרשא וכך היא הגרס' בהלכות הרי"ף ז"ל, ולא מחוור דא"כ אפי' מקמי דשמעה להך בריתא אמאי לא הוה יתיב, נהי דברית' לא שמיע ליה, מתני' דתנן בהדיא בני העיר דמוכרי' בית הכנסת סתם בלא תנאי, ומוכרין תיבה לקנות מטפחות ומטפחות לקנות ספרים אלא ודאי עיקרן של דברים כמו שכת' רש"י ז"ל דהנהו ציפי ממעות קופה של צדקה לקחום לצורך עניים דאכלי ושתו בבי כנישתא, ומשום הכי רבה לא היה רוצה לישב בהן בבית הכנסת שהיה סבור דכיון דלצורך עניים לקחום זכו בהן עניים, ואין בני העיר/רשאים לשנותן לצרכיהן, ומכיון דשמעה להא דתניא ולשנותן לכל מה שירצו, כלל, הוה יתיב, ושמעי' מינה דכי קת' לכל מה שירצו, כללא קאמ', ואפי' לדבר שאינו צורך עניים, וא"ת ואמאי הוא זכו בהן עניים, י"ל טעמא דמילת' משום דאינו אלא כהלואה לגביהו, שהרי אם יצטרכו עניים עלויהו דידיהו רמי, וליכ' למיחש נמי שמא ירדו מנכסיהו דלעולם אין צבור עני, ומ"ה רשאים לשנותה לכל מה שירצו, וכי תנן בשקלים מותר עניים לעניים, ה"מ בשלא הסכימו בני העיר לשנותה, אבל אם הסכימו בני העיר לשנותה או פרנסין הממונין על הצבור משנין ואין ממחין בידן,

וכדגרסי' בירוש' עלה דההיא דשקלים, ואין ממחין ביד הפרנסין, א"נ איפשר דמאי לשנות, ללותה, ומיהו חייבין לשלם, ואשכחן כי האי לישנא בפ"ק דערכין, דאמר' התם עד שלא באת ליד גבאי רשאי לשנותה, ומוכח התם דללוותה קאמ', וכן פי' הרמב"ן ז"ל, וא"ת ונהי דללוותה קאמ' היאך הן רשאי בכך, דהא תניא התם דמשבאת ליד גבאי אינו רשאי לשנותה, י"ל דיחיד שאני שמא ירד מנכסיו, אי נמי דחיישי' לפשיעה אבל בציבור לא חיישי' ומסתבר' דכי אמר' ולשנותן לכל מה שירצו לאו בנדבת בני העיר דוק' קאמר', אלא אפי' יחיד הפוסק צדקה ומסרה לפרנסי הצבור מסתמ' על דעתן התנדב ורשאיין לשנותה, וראיה לדבר מדתניא בתוספת' דמס' מגילה הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין רשאי לשנותה לדבר אחר משזכו הפרנסי' אינו רשאי לשנותה לדבר אחר אלא מדעתן, אלמ' דמדעת הפרנסי' מיהא אפי' יחיד רשאי לשנותה, דהא הפוסק צדקה יחיד משמ', וה"ה לפרנסין עצמן שמשנין אותה, שהרי הכל תלוי בדעתם, וה"נ מוכח בפ"ק דערכין דבני העיר רשאיין לשנות אפי' נדבת היחיד, דאמר', ישראל שהתנדב נר או מנורה לבית הכנסת אם נשתקע שם בעליה מותר לשנותה אפי' לדבר הרשות, וליכא למימ' דצרכי בית הכנסת, לפי שאף בית הכנסת עצמו מוכרין אפי' למישתא ביה שכרא, דכי אמר' הכי ה"מ בבית הכנסת דידיהו, אבל יחיד שהתנדב מנורה או נר אי אמר' שלא על דעתן היה מתנדב מה להן לשנותה, אלא ודאי טעמ' דמילת' כדאמר' שכל המתנדב ומוסר לפרנסי הצבור על דעתן הוא מתנדב, ומיהו ה"מ ביחיד שפסק צדקה ומסרה לפרנסי' או לגזברי' הממוני' על הצבור, דכיון דליד ממונה שלהן וכן על דעתן התנדב, וכן במנורה של בית הכנסת, שכל מה שאדם מתנדב לבית הכנסת כגון נר ומנורה וספר תורה וכיוצא בזה על דעת בני העיר הוא מתנדב, אבל הפוסק צדקה לעניים וממנה גזברין בדבר בכי האי גונא אין רשאי בני העיר לשנותה שלא על דעתם הוא מתנדב, וכן דעת הרשב"א ז"ל, אלא שהוא ז"ל לא חלק בדבר, שהוא סובר דבכל נדבת היחיד אף על פי שמסרה לפרנסין אין לבני העיר לשנותה, וההיא דנר ומנורה, צרכי בית הכנסת שאנו.

עליות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

ת"ר קופה נגבית בשתיים וכו', ורשאיין בני העיר לעשות קופה תמחוי, ותמחוי קופה, ולשנות' לכל מה שירצו. פי', לכל מה שירצו, אפי' לדבר שאינו צורך עניים, כדאמר' בשמעתין, אמר אביי מריש לא הוי יתיב מר אציפי דבי כנישתא, כיון דשמעה להא דתנא ולשנותה לכל מה שירצו, הוה יתיב. ופרש"י ז"ל, שאותן מחצלאות נקנו ממעות הקופה. ואומר ה' רבינו יעקב ז"ל³⁸⁶, שאפי' לדבר הרשות יכולין לשנותן, לפי שעל דעת הצבור נגבו, לפי' רשאיין לשנותה לצרכי צבור. ויש ראייה לדבריו, מהא דגרסי' בערכין³⁸⁷ ישראל שהתנדב מנורה או נר לב"ה אסור לשנותה, סבר ר' חייא בר אבא למימר ל"ש לדבר הרשות ול"ש לדבר מצוה, א"ל ר' אמי הכי א"ר יוחנן, לא שנו אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מותר לשנותה³⁸⁹, וה"מ עד שלא נשתקע שם בעליו, אבל נשתקע שם בעליו אפי' לדבר הרשות מותר לשנותה. וטעמו של דבר, שהמתנדב להביא ליד צבור, על דעת הצבור הוא מתנדב. והר"ר יוסף הלוי ז"ל מפרש, שלא התירו בבירייתא זו לשנות קופה ותמחוי לכל מה שירצו, אלא לצורך עניים, כגון לכסות וכיוצא בו מצרכי עניים, אבל לצרכי צבור אסור לשנות, ואפי' לדבר מצוה, דה"ל כגזל עניים. ול"ד לההיא דישראל שהתנדב מנורה או נר, שכל מה שמתנדבין לצורך ב"ה, על דעת הצבור מתנדבים, כב"ה עצמו, [ש]יכולים הם למוכרו ואפי' למישתי ביה שיכרא³⁹⁰. וציפי דבי כנישתא דשרינן בשמעתין, לבה"כ נקנו תחילה, ושנו אותם לבית המדרש, וכן פי' ר"ח ז"ל בענין אותן ציפי³⁹¹. מיהו אכתי ק"ל מינה על דברי הרב, דכיון דאיצטריך אביי לאתויי היתרא דציפי מהא דתניא ולשנותן לכל מה שירצו א"כ כי היכי דבבירייתא לא שרינן לדעת הרב אלא למצוה, אף בציפי לא נתיר אלא לשנות למצוה, ואינו כן דתשמישי בית הכנסת אף לדבר הרשות מותר לשנותן, כדאשכחן במנורה או נר דמס' ערכין. ועוד, לישנא דבירייתא, דקתני לכל מה שירצו, משמע אף שלא לצורך צדקה, כי אם לדבר הרשות. והרב ז"ל הביא ראייה לדבריו, מהא דתנן בשקלים³⁹² מותר עניים לעניים, מותר עני לאותו עני, [מותר] שבויים לשבויים, מותר שבוי לאותו שבוי. ונ"ל שאין להביא משם, שאם באו להסכים ולשנות לצורך, שלא תהא רשות בידם. אלא שכל זמן שאין השעה צריכה לשנות לצרכי צבור, כגון שיש לאל ידם להשלים חוקם וצרכיהם ממקום אחר, אין להם לשנות, אלא מותר עניים לעניים הוא. ודקאמרין הכא שאין רשאיין לשנות קופה ותמחוי לכל מה שירצו, כגון שצורך שעתם לכך, ואין הדבר מוכן אצלם לגבות לצרכיהם אלא מן הקופה. וכיוצא בזה גרסינן בירושלמי דשקלים³⁹³ על מתני' דמותר עניים לעניים, ואין מוחין ביד הפרנסים. פי', אם ראו שיש צורך בדבר ובאו לשנות, אין ממחין בידם. א"נ³⁹⁴, גבאי צדקה שאינם פרנסים, ולא נטלו רשות מן הצבור לשנות, אין להם לשנות. ועוד נ"ל, דכי אמרינן דרשאיין לשנות לכל מה שירצו, דוקא כגון שנתאספו להתנדב לצדקה, כדי לספק לעניים צרכם לחדש או לב' חדשים, ועלתה הנדבה למנה או למאתים, ונמצא שמספיק להם חצי החלוקה לאותו הזמן, ולפי' יכולין לשנות המעות לצרכיהם, כל זמן שיסכימו בני העיר או הפרנסים על כך, וכשיעבור אותו הזמן יחזרו ויגבו להם כמשפטם, ולפשיעה לא חיישינן³⁹⁵. אבל אם נתאספו לעשות צדקה (ונחלקה) [ולחלקה] כולה לעניים לאלתר, ודאי אין רשאיין לגזול את העניים ולשנות מקצת הצדקה, לא לצרכיהם ולא למצוה אחרת. ומה שהן רשאיין לעשות תמחוי קופה, לפי שלא נגבה התמחוי אלא לתת לעניי עולם כדי מזון ב' סעודות, וכיון שהותיר, רשאיין לעשותו קופה, ושוב כשיבואו כאן עניי עולם יחזרו ויגבו להם מן התמחוי כמשפטם. והא דגרסי' בערכין³⁹⁶, אר"נ אמר רבה בר אבובא אמר רב, האומר סלע זו לצדקה, עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה, משבא ליד גבאי אסור לשנותה. פי', אסור ללותה,

דהכי מוכיח סוגיא דהתם, וכ"ש לשנותה ממש לצורכי ציבור. התם נמי לפי שאותו סלע שהתנדב היחיד, יש בה מותר לעניים, והיא נוספת על הקצבות שמחלקין להם הצבור, ושמה יאחרו לפרעה, וניחא להו לעניים לחלקם להם מיד³⁹⁷.

קצות החושן סימן ר ס"ק א

אולם בעיקר דברי אגודה תמיהא לי דכתב בחצר בית הכנסת דאין יד להקדש, דהא בית הכנסת אין לו דין הקדש אלא הרי הוא כמו חצר השותפין, ומהאי טעמא כתב בריב"ש (סי' ר"ה) דארבע אמות זוכה לכל אדם בבית הכנסת דהו"ל חצר השותפין וכדאיתא בנדרים ריש פרק השותפין (מו, ב) והובא בב"ש באה"ע סימן ל' סק"ט ע"ש, וא"כ הו"ל חצר השותפין שמבואר בשו"ע סימן ר"ס סעיף ד' דזוכין השותפין, ובהדיא תניא ריש פרק אלו מציאות (ב"מ כא, ב) המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הרי אלו שלו, וע"ש דף כ"ד (ע"א) דס"ד דמיירי בשל ישראל, וא"כ מוכח להדיא דמצא בבית הכנסת הרי אלו שלו, אבל לאו מטעמא דאין יד להקדש כיון דבתי כנסיות דין שותפין דהדיוט הוא וכדאיתא להדיא בנדרים והרי בתי כנסיות כחצר שאין בו דין חלוקה, אלא כיון דהדיוטות הוו א"כ שפיר שייך ביה כל התירוץ שנאמרו בגל ובכותל או משום דהו"ל באיסורא אתי לחצר או משום דאינו רגיל לבא אינו זוכה שלא מדעת כיון דהדיוטות דשותפין צריך דעת וזה ברור.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

גבאי צדקה אין ממנין אותם אלא בני אדם הגונים ושהם בחזקת כשרים ואחר שכן אין מזקינים אותם לחשב עמנו על מה שגבו וכן אין מחשבין בהקדש עם הגזברים אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים ומ"מ ראוי לקהל שלא למנות אלא הגונים וכשרים כל מה שאפשר לו לאדם להשתדל שלא יבוא לחשוד את הבריות ישתדל אף בתוך ביתו ראוי לו לאדם שיזהר בשמירתו ובשמירת מה שבו כדי שלא יהא הדבר מצוי לו לחשוד הבריות ועל זה אמרו אף על פי שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו וכן למדנו מכאן שאע"פ שאין מחשבין עמהם לאחר שהוציאו כמה הוציאו מ"מ בשעה שמוסרין להם מחשבין ואין מוסרין להם אלא על פי חשבון:

מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

אף על פי שיש לאדם גזבר נאמן כו'. יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו כו'. אפשר שהוא מטעם שלא יהיה רשות למזיקים עליהם כדאמרין בפרק כל הבשר כל מילי דצייר וחתים ומנוי כו' וק"ל:

רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

יצור. בעה"ב בקשר ובחותם וימנה דכתיב ויצורו וימנו כלומר אף על גב דהגזברין היו נאמנין אף על פי כן הגזברין עצמן היו צרין ומונין:

רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

יצור. בעה"ב בקשר ובחותם וימנה דכתיב ויצורו וימנו כלומר אף על גב דהגזברין היו נאמנין אף על פי כן הגזברין עצמן היו צרין ומונין:

הגהות יעבץ מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

שם גדול המעשה כו'. נ"ב לפי שטורח וסובל עלבונות מן הנגבים על ידו. וצערא דגופא ובזיוניה כבד ליה לאנש לסבול מממוניה:

רמב"ם הלכות מלכים פרק י הלכה י

בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו, ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו, אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם.

כסף משנה הלכות מלכים פרק י הלכה י

[י] אבל העכו"ם וכו'. בבתרא פ"ק (דף י'): אמרינן דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו [משום שלום מלכות] שמע ר' אמי איקפד וכו' ורבא משום שלום מלכות ור' אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי אוה"ע ורבא נמי לעניי אומות העולם יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה דלעניי אוה"ע יהבינהו ומ"מ משמע מהכא דאפילו למפלגינהו לעניי אוה"ע לא שרי לקבל אלא

משום משום שלום מלכות והתימה מרבינו שסתם את דבריו ואין לומר דיליף דאפילו שלא מפני השלום מותר לקבל מעובדא אחרינא דאיתא התם (דף ח') דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף א"ל למצוה רבה ויהבינהו לפדיון שבויים שאע"פ שהגמרא לא פירשה שם דמשום שלום מלכות קבלינהו כיון דבהאי עובדא דר' אמי פירשו דדוקא משום שלום מלכות ורב יוסף נמי לא אשכחן דקבל אלא מאימיה דשבור מלכא ודאי דמשום שלום מלכות הוא דקביל וצ"ע:

לחם משנה הלכות מלכים פרק י הלכה י

[י] אבל העכו"ם שנתן צדקה וכו'. מה שתמה הרכ"מ דלמה לא כתב דוקא משום שלום מלכות אין זו קושיא דכבר ביאר הדבר רבינו בהלכות מתנות עניים פרק ח' שכתב שם ומלך או שר מן העכו"ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וכו' ושם שהוא מקום הדין האריך וכאן קיצר וסמך על מ"ש שם:

משנה למלך הלכות מלכים פרק י הלכה י

[י] אבל העכו"ם שנתן צדקה וכו'. מ"ש מרן בכ"מ והתימה מרבינו שסתם את דבריו וכו', כבר ביאר זה רבינו בפ"ח מהלכות מתנות עניים הלכה ט' יע"ש: